

خپلواکی

استقلال

www.esteqlaal.net

جمعه ۲۱ اکتوبر ۲۰۲۲

دکتور نوراحمد خالدی

په افغانستان کې حکومت، ډیموکراسی او اسلامیزم

لیکوال: ډاکټر نوراحمد خالدی

ژباړن: گوگل

دریمه برخه

په افغانستان کې د پرمختګ او غبرګون ترمنځ شخړه

نږدې نیمه پېړۍ کې چې افغانستان د سیاسي بې ثباتۍ په پایله کې د غمجنو پېښو په اور کې سوځېدلی دی. هغه څه چې د دې ملي غمیزې په زړه کې دي د معاصر تمدن او صنعت څخه د افغانستان اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتې والی دی. په داسې حال کې چې د افغانستان نږدې اویا سلنه نفوس په کلیو کې ژوند کوي او په کرنیز اقتصاد او کلیوالي اړیکو تکیه کوي، د نیمې پېړۍ سیاسي بې ثباتۍ، جګړې، بې سوادۍ او تیت سواد او پر کلیوالي وګړو د ابتدایي غبرګونونو تسلط لا پسې ژور شوی دی. دا تمدن خلا د ودې زمينه ده او په کلیو کې بې مذهبي افراطي عناصرو ته د پراختیا او د هغوی د واکمنۍ پر وړاندې زمينه برابره کړې ده. د دې نیمې پېړۍ تراژیدۍ قربانیان د افغانستان د ټولو قومونو او ژبو خلک او په ځانګړې توګه د پاکستان په ګاونډ کې د پښتون میشتو سیمو خلک دي. د طالبانو د لومړنیو او سخت دریځو واک ته په راتګ سره ټولو ته څرګنده شوه چې د افغانستان د دې نیمې پېړۍ جګړې اصلي موضوع د پرمختګ او غبرګون تر منځ ایډیالوژیکي مبارزه ده.

د افغانستان د سیاسي بې ثباتۍ د مرکزي مسلې راتیتول د پرمختګ او رجعت تر منځ د مبارزې له اصلي عامل څخه د پښتنو او تاجک توکمونو تاریخي ناسې او تعصبي جګړې ته د افغانستان د ملي ضد عناصرو له خوا د یوه نفوذ لرونکي او ځواکمن ملاتړي په وجود کې راتیتول. د پاکستان دغه ناسم او ملي ضد مفکوره د طالبانو د پاڅون اصلي لامل د ایران د اسلامي جمهوریت د نړیوالو ملاتړو په منځ کې خپور شو چې په پایله کې یې د دولت جوړونې، ډیموکراسۍ او د

هيواد د سالم پرمختګ بهير پيل شو. په هيواد کې مسؤل ملي مطبوعات زيانمن شوي، چې د حکومت د ضعف لامل شوي، چې د جمهوريت د سقوط يو عامل شو. له بده مرغه دا ډول انګېرنه اوس هم د طالبانو ضد مقاومت د ډلې د يو شمېر فعالينو په منځ کې پراخه ده او د طالبانو د افراطيت او تعصب پر وړاندې د يوه پرمختللي ملي اتحاد د جوړولو پر وړاندې لوی خنډ ګڼل کېږي. بايد معلومه شي چې د مذهبي افراطيت او طالبيزم له وحشت څخه د افغانستان ژغورل په عين حال کې د افغان ملت د ناموس او په نړيواله کچه د «افغان» د پيژندل شوي ملي هويت په ګډون د افغان ملت د باعزته ارزښتونو سره په ټکر کې دوام نه شي کولای.

لکه څنګه چې پوهېږو، له شلو کلونو وروسته د ۲۰۲۱ کال د اګست په ۱۵ مه د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت واک نسکور شو او تحريک طالبان افغانستان د دوهم ځل لپاره د اسلامي امارت حکومت جوړ کړ.

د جمهوري رياست په حکومت کې له ډيرو ستونزو او نيمګړتياوو سره سره، د افغانستان خلک د ايران د اسلامي جمهوريت او د ۲۰۰۴ کال د اساسي قانون په چوکاټ کې د يوه روښانه راتلونکي او د يوه پرمختللي، ديموکراتيک او متمدن افغانستان لپاره ډيرې هيلې درلودې.

د پراخ فساد او د يو شمېر سياسي فعالانو له خوا د ملتپالو سياستونو د تطبيق په نتيجه کې د ټولنيزو درزونو له رامنځته کېدو سره سره، د ايران د اسلامي جمهوريت لاسته راوړنې د خلکو د بنسټيزو حقونو د تامين، د ټولنيزو او سياسي ازاديو د تضمين او ښوونې او روزنې په برخو کې دي. د عامې روغتيا ښه والی، لوړو زده کړو، د دولتي بنسټونو جوړول، د مخابراتو لايښونه، مخابراتي اسانتياوې، اطلاعاتو او کلتور، د بانکي سيستم پراختيا، د بهرنۍ سوداګرۍ پراختيا، د کورنيو عوايدو زياتوالی، قانون جوړونه، هوايي ترانسپورت، مدني ټولني او داسې نور. د پام وړ سيمې.

خو د طالبانو بريا، د فوسيلي او لومړني تعبير له مخې د شريعت پر تطبيق او په ننني ښاري ټولنو کې د غير مساوي او وروسته پاتې کليوالي دودونو پلي کولو دا هيلې له منځه يوړې.

په تېرو دولسو مياشتو کې د طالبانو له واک ته رسېدو وروسته د هېواد اقتصادي وضعيت په چټکۍ سره خراب شوی دی. د پولو په تړلو سره، د بانکونو تړل، په بانکونو کې د نغدو پيسو کمښت، په بهرنيو بانکونو کې د افغانستان بانک د پولي زيرمو کنګل کيدل، په ځانګړې توګه د امريکا متحده ايالاتو، د اسلامي امارت د حکومت په وړاندې د نړيوالو بنديزونو لګول، د افغانستان د بيارغونې صندوق په ګډون د ملياردونو ډالرو مرستو بندول، د نړيوال بانک له خوا د

هېواد د صادراتو او وارداتو بندول او په پایله کې د کمږکي عوایدو کمول، د دفترونو او تولیداتو او خدماتو د اسانتیاوو بندول او له کوره بهر د ښځو د کار کولو مخه نیول، وچکالی د هېواد د اقتصادي ماشین د ګرځېدو مخه نیولې ده. د بیو د لوړوالي په ځانګړي ډول د خوراکي توکو د بیو د لوړوالي له امله د انفلاسیون د کچې لوړېدل د هېواد د نیمایي وګړو لپاره د بې وزلۍ له خطر سره مخ دي. د ملګرو ملتونو د راپور له مخې، ۱۰ میلیونه ماشومان د لوړې له ګواښ سره مخ دي او ۱۴ میلیونه وګړي د خوراکي توکو د خونديتوب په برخه کې چې د افغانستان د نفوس له دریمې برخې سره برابر دي، جدي ستونزې لري.

په دې حالت کې چې خلک د بې وزلۍ له خطر څخه د خپلو کورنیو د ژوندي پاتې کېدو او ژغورلو هڅې کوي، د طالبانو بې غوري او د خلکو پر اساسي بشري حقونو برید، د ښځو پر حقونو، مدني حقونو، ښوونه او روزنه او د انحصاري حکومتولۍ طریقه لا پسې خرابه کړې ده. په هیواد کې وضعیت.

له بده مرغه د طالبانو د اسلامي امارت چارواکي اقتصادي ستونزې او د خلکو د ژوندانه د ستونزو حل په الهی رزق پورې تړلی ګڼي او اسلامي امارت په دې برخه کې له مسؤلیت څخه مستثنی ګڼي! دا ډول انګیرنه د وضعیت په ښه کولو کې ژمن نه دی.

د تېرو دولسو میاشتو تجربې ښودلې ده چې طالبان هیڅکله له خپل سخت دریځ او فکر څخه شل کاله مخکې نه دي وتلي. د ژوند په مختلفو اړخونو کې د ښځو حقونو او د ټولني حقونو ته پاملرنه یو له هغو موضوعاتو څخه دی چې د طالبانو ډلې له خوا یوازې د شریعت په چوکاټ کې د اسلام د مخکینیو تفسیرونو له مخې په پام کې نیول شوي دي. طالبان د معقولیت عنصر او د وخت بدلیدونکي شرایط نه مني. د طالبانو د فکر له مخې خلک باید د اسلام د مخکینیو په ټولنو کې د حاکمو اصولو سره سم ژوند وکړي. ټولنیز قراردادونه لکه اساسي قانون او نور مدني قوانین چې د خلکو اساسي او مساوي حقونه پکې شامل دي، د دې حقونو په تضمین کې د دولت مسؤلیتونه، د دولت د یوه پلیټ فارم او شریک په توګه د خلکو رول له بنسټ څخه ایستل شوي دي. د طالبانو لپاره. په دې اساس، طالبان د حکومت لپاره د اساسي قانون موجودیت ته اهمیت نه ورکوي.

طالبان په دې باور دي چې په ټولنه کې "د ښځو او نارینه وو اختلاط" ته اجازه نه ورکول کېږي او دوی له نارینه وو څخه د ښځو د جلا کولو په اصولو باور لري (جنسي توپیر). په همدې اساس په تیرو دولسو میاشتو کې طالبانو د افغانستان

له ټولنيز، سياسي او اقتصادي ژوند څخه بښې په بشپړه توګه ګوښه کړي دي. دا بېلتون په منځنيو ښوونځيو، پوهنتونونو او د لوړو زده کړو په موسسو، دفترونو او کاري مرکزونو کې د طالبانو د پرېکړې له مخې نافذ شوی، چې نارینه او بښې په بېلابېلو وختونو کې زده کړې او کار کوي.

طالبانو د هېواد نجونې او بښې د زده کړې او کار له حقه بې برخې کړې دي. د هېواد نجونې د يوه کال لپاره د ثانوي زده کړو له نعمت څخه بې برخې وې. دا د افغان ملت د راتلونکي په وړاندې تر ټولو لوی جنايت ګڼل کېږي او يوازې طالبان د حکومت کولو له مشروعيت څخه محرومي.

د وخت په تېرېدو سره د دې خطر شته چې د خلکو په بشري او مدني حقونو او په ځانګړې توګه پر بښو لګول شوي محدوديتونه لا پسې سخت شي او له نارينه وو څخه د بښو د جلاوالي او يا په بل عبارت د جنسيت د اصولو مخه ونیول شي. توکمپالنه به په افغانستان کې د طالبانو تر واکمنۍ لاندې د ورځني ژوند يوه لاره شي.

د طالبانو دغه مفکوره نه په اسلامي شريعت کې رېښه لري او نه هم د افغانستان له دوديزو کلتوري ارزښتونو سره مطابقت لري، بلکې دا د پاکستان د لومړنيو مکتبونو او په ځانګړې توګه د پاکستاني حقانيانو د مکتبونو د رول د تخريبي اغيزو له امله رامنځته کېږي. د طالبانو ايډيالوژيکي عقيدې ته اشاره وکړه.

د طالبانو د ۱۲ مياشتنۍ واکمنۍ پر مهال په داسې حال کې چې ولس له واکه د فاسدو کسانو، جنګسالارانو او قومي ډلو د ليرې کېدو هرکلی کوي، خو طالبانو د يوه ټول شموله حکومت د جوړولو لپاره چې د بېلابېلو قومونو خلک پکې شامل دي، لازم اقدامات نه دي کړي. او مذهبي او ژبني ګروپونه. په هېواد کې د قومونو تر منځ تفرقې او بې اتفاقي چې په تېرو څلورښتو کلونو کې د توکم پالنې د پالېسۍ له مخې په هېواد کې ژور تپونه پرې ايښي دي، خو طالبانو د ملت جوړونې او د ملي يووالي د ټينګښت لپاره هېڅ ګام نه دی پورته کړی.

د طالبانو د حکومتولۍ طريقې زموږ د عصر له اړتياوو او د نورو اسلامي هېوادونو له طريقو سره سمون نه خوري. په اوسني عصر کې حکومتونه درې خپلواکې اجرايوي، مقننه او قضايي څانګې لري. د دې دريو قدرتونو شتون په خپلواکه توګه په حکومت کې د خلکو د ګډون لپاره زمينه برابروي او ټولنيز عدالت رامینځته کوي او د ديکتاتورۍ مخه نیسي. طالبان د دريو خپلواکو دولتونو په شتون باور نه لري، بلکې په ديکتاتوري ډول حکومت کوي او همداسې به دوام وکړي.

طالبان د حکومت او سیاست حق یوازې د خپلې ډلې لپاره گڼي، هېڅ سیاسي ډله او مخالف گوند یې په رسمیت نه پېژني او نه یې د فعالیت اجازه ورکړې او نه به یې په راتلونکي کې د فعالیت اجازه ورکړي .

د طالبانو د حکومتولۍ یوه کلنه تجربه دا ثابتوي چې د دوی د حکومتولۍ طریقه د شرعي احکامو د لفظي تعبیر پر بنسټ په یوویشتمه پېړۍ کې د ښاري ژوند له مدني او ټولنیزو ارزښتونو سره په بشپړه توګه خلاف ده. په دې وروستیو کلونو کې حتی سعودي عربستان هم د شریعت له لفظي تطبیق څخه لاس اخیستی او د یوویشتمې پېړۍ د ښاري ژوند مدني او ټولنیزو ارزښتونو او مدني قوانینو ته یې مخه کړې ده.

طالبان د خپل مشروعیت سرچینه د دیني عالمانو بیعت گڼي، په داسې حال کې چې د افغاني دودونو له مخې د حکومتونو د مشروعیت سرچینه د ملي شورا پرېکړې او د لویې جرګې پرېکړې دي .

طالبانو نه پخوانی قانون پلی کړی او نه یې نوی قانون جوړ کړی. په داسې حال کې چې د طالبانو حکومت د خپلو اعمالو لپاره شریعت د قانوني بنسټ په توګه تعریف کړی دی، د طالبانو موخه د شریعت وضاحت او تعبیر روښانه نه دی . د پیغمبر د سنت، شریعت پوهه د مجتهدانو او امامانو کې د اجتهاد واک لري توپیر لري . تر اوسه پورې په دې برخه کې کومه لیکلې اجماع نشته او د داسې اجماع له شتون پرته د طالبانو په واکمنۍ کې د اسلامي احکامو د وضع کولو لپاره کوم شرعي مرجع شتون نه لري او نه هم د طالبانو ډله ورته ژمنه ده. د طالبانو د واکمنۍ موجوده جوړښتونه نه مشروع دي او نه هم تعریف شوي. د پایلې په توګه ، اوس مهال طالبان د ایران د اسلامي جمهوریت اساسي قانون نه مني، په داسې حال کې چې په هېواد کې نور نافذ قوانین هم له همدې اساسي قانون څخه جوړ شوي او په همدې قانون پورې تړلي او له برخلیک پرته پاتې دي .

په محکمو کې د قاضیانو په توګه د ملایانو په زیاتیدونکي کمارنې سره، د هیواد خپلواک مسلکي قضایي سیستم چې په تیرو شلو کلونو کې له ډیرو ستونزو سره د ولسي قوانینو په تصویب سره تنظیم شوی و، د سقوط له گواښ سره مخ دی. - مسلکي او د منځنیو پېړیو غیر مساوي حقوقي سیستم.

د یادولو وړ ده چې طالبانو په تېرو شلو کلونو کې د خپلې سیاسي، اقتصادي، کلتوري او ټولنیزې تکلارې په اړه کوم سند، اعلامیه او منشور نه دی خپور کړی . اوس چې د اسلامي امارت د حکومت له بیا جوړېدو ۱۲ میاشتې تېرې شوې،

طالبانو د خپلو سياسي، اقتصادي، فرهنگي او ټولنيزو سياستونو په اړه كوم سند، اعلاميه او منشور نه دی خپور کړی .

د طالبانو اميرالمؤمنين مولوي هبت الله په خپله وينا کې هيڅ ډول سياسي، اقتصادي او ټولنيزه تکلاره نه ده اعلان کړې او نه يې ژمنه کړې چې په راتلونکي کې به د اساسي قانون مسوده جوړوي. هغه وويل چې الهي قوانين (د طالبانو د تفسیر له مخې) په مدني قوانينو غوره دي. طالبان د ملت له خوا ترتيب شوي مدني قوانينو حاکميت ته ژمن نه دي.

طالبان د خپل حکومت مشروعيت د ديني عالمانو له بيعت څخه ترلاسه کوي او د غربي هيوادونو د تعامل له مخې د عنعنوي لويې جرگې يا ټاکنو او ټولپوښتنې له لارې له افغان ولس څخه د مشروعيت ترلاسه کولو مکلفيت نه لري.

د اسلامي امارت له بيا تاسيس څخه له يو کال څخه زيات وخت تېرېږي، د طالبانو حکومت لا هم ملي او نړيوال مشروعيت نه دی ترلاسه کړی. په هېواد کې له جگړې دولس مياشتې تېرېږي، خو طالبان له افغان ولس سره د سولې کومې هوکړې ته نه دي رسېدلي. د افغانستان خلک د «افغانستان د اسلامي امارت» تر سرليک لاندې د طالبانو د ټوپک تر سيوري لاندې په سوله کې ژوند نه کوي، ځکه د تلپاتې سولې د ټينگښت اساسي شرط د جوړښت، جوړښت په اړه ملي توافق ته رسېدل دي. او د افغانستان د راتلونکي حکومت ارزښتونه د اساسي قانون په چوکاټ کې چې بايد د لويې جرگې له خوا تصويب شي، اساسي قانون بايد د افغانستان د خلکو له خوا تصويب شي. طالبانو تر اوسه په دې برخه کې کوم گام نه دی پورته کړی او نه هم داسې نښې شته چې د خپل حکومت د دوام لپاره دې د ملي مشروعيت د ترلاسه کولو کوم پلان ولري.

له دولسو مياشتو واکمنۍ وروسته د هيڅ اسلامي هيواد په گډون هيڅ هيواد د طالبانو حکومت په رسميت نه دی پېژندلی. لکه څنگه چې شل کاله وړاندې د "بښو حقونه" د نړيوالې ټولنې لخوا د دوی د رژيم په رسميت پېژندلو مخه ونيوله، نن ورځ "د بښو حقونه" د نړيوالې ټولنې لخوا د دوی د رژيم په رسميت پېژندلو کې اصلي خنډ دی. د خلکو د بنسټيزو حقونو او په ځانگړې توگه د بښو حقونو ته د درناوي ترڅنګ د زده کړې او کار په برخه کې؛ د يوه ټول شموله حکومت رامنځته کول او د ترهګرو ډلو له خوا د افغانستان له خاورې د نورو هيوادونو د حملو او نفوذ مخه نيول هغه شرايط دي چې نړيوالې ټولنې د طالبانو د رسمي پېژندګلوی لپاره وړاندې کړي دي. په کابل کې د امريکايانو له خوا د

ایمن الظواهری وژل کېدل ثابته کړه چې افغانستان لا هم د نړیوالو ترهګرو خاله ده او د سیمې او نړۍ لپاره له افغانستان څخه د ترهګرۍ ګواښ نه دی له منځه تللی.

د همدغو حقایقو له مخې د هیواد اوسنی وضعیت چې په حقیقت کې د مذهبي افراط او تفریط او په هیواد کې د ننني تمدن او پرمختګ د ځپلو په حال کې دی د ژورې اندیښنې لامل شوی او د اوسني وضعیت دوام د افغانانو لپاره د منلو وړ نه دی. د افغانستان او ملت راتلونکی.

پای